

OSOBNE I KONTEKSTUALNE ODREDNICE RODITELJSKOG PONAŠANJA

Ivana Macuka

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru
Obala kralja Petra Krešimira IV, br. 2, 23000 Zadar
ivana.moranduzzo@unizd.hr

Sažetak

Iako se mnoga istraživanja bave pitanjima utjecaja roditelja na djetetov razvoj, vrlo mali broj istraživanja usmjerava se na ispitivanje što određuje roditeljsko ponašanje majki i očeva. U ovom se istraživanju ispituje doprinos nekih osobnih (psihopatološki simptomi roditelja), spola djeteta (karakteristika djeteta) i kontekstualnih determinanti roditeljskog ponašanja majki i očeva (bračni lokus kontrole, zadovoljstvo u braku, obrazovanje roditelja i radni status) u objašnjenju specifičnih dimenzija roditeljskog ponašanja (emocionalnosti, psihološke i bihevioralne kontrole). Istraživanjem je obuhvaćeno 204 roditelja (102 majke i 102 očeva). Dobiveni rezultati pokazuju važnost spola djeteta i bračnog lokusa kontrole u objašnjenju očeva roditeljskog ponašanja, te spola djeteta, bračnog lokusa kontrole i izraženosti psihopatoloških simptoma u objašnjenju majčina roditeljskog ponašanja.

Ključne riječi: osobne i kontekstualne odrednice roditeljstva, dimenzije roditeljskog ponašanja (emocionalnost, psihološka i bihevioralna kontrola), roditelji

UVOD

Okosnicu suvremenih teorijskih pristupa proučavanja roditeljstva čini širok ekološki model Uriea Bronfennbrennera (1979), koji naglašava važnost promatranja pojedinca u njegovu okolinskom kontekstu. Roditeljstvo se u takvim pristupima promatra kao posljedica međuovisnih odnosa djeteta, roditelja i šire socijalne okoline. Naglašava se pri tom kako pojedinac i okolina neprestano utječu jedno na drugo na dvosmjernan ili transakcijski način. Od specifičnih modela kojima se nastoji objasniti priroda i determinante roditeljskog ponašanja, a u čijoj je osnovi Bronfennbrennerova teorija ekoloških sustava, istaknut je model autora Belskog (1984) te Martinove i Colbertove (1997). Posljednjih nekoliko desetljeća *Procesni model determinanti roditeljskog ponašanja* koji predlaže Belsky (1984) široko je prihvaćen kao teorijski okvir za istraživanja o roditeljstvu i razvoju djeteta. Bel-

sky u svom pristupu naglašava kako je važno razlikovati utjecaje na roditeljstvo i posljedice roditeljskog ponašanja na dječji razvoj. Među različitim utjecajima koji mogu odrediti roditeljsko ponašanje, on navodi *individualne osobine roditelja* (spol roditelja, osobine ličnosti, razvojna povijest koja se odnosi na njihove odnose s vlastitim roditeljima, zatim njihova znanja i uvjerenja o dječjem razvoju i roditeljskom ponašanju), *karakteristike djeteta* (spol, dob i sposobnosti djeteta), *kontekstualne činitelje* i posljedice, tj. rezultate roditeljstva koji se očituju u razvoju djeteta u različitim aspektima. Belsky (1984) navodi tri najznačajnija *kontekstualna faktora* koji, s jedne strane mogu biti izvor stresa, a, s druge, podrške za roditelje: bračni odnos, socijalnu mrežu i radno mjesto roditelja. Noviji model Martinove i Colbertove (1997) naglašava recipročnost odnosa roditelja i djeteta i promjenu u razvoju samih roditelja kao posljedice roditeljstva. Oni uz prethodno navedene kontekstualne faktore i socioekonomski status (obrazovanje roditelja, prihode, zaposlenost), smatraju važnim i varijable strukture obitelji (broj članova obitelji, broj djece u obitelji, prisutnost jednog ili oba roditelja, redosljed rođenja i dobna razlika među djecom) te kulturalne činitelje.

U skladu s modelom koji predlaže Belsky (1984) *individualne karakteristike roditelja* smatraju se teorijski najutjecajnijim determinantama roditeljstva, jer njihov utjecaj na roditeljsko ponašanje može biti direktan i indirektan. Većina studija koja proučava odnos ličnosti roditelja i kvalitete roditeljstva su usmjerene na vezu između poremećaja u psihološkom funkcioniranju i roditeljskog ponašanja. Pritom se najviše istražuje utjecaj depresije. Depresivne majke stvaraju razorno, hostilno i odbacujuće okruženje svojoj djeci koje nepovoljno utječe na dječje funkcioniranje (Belsky, 1984) i na psihološku adaptaciju djeteta (Zaenah, Boris i Larrieu, 1997), manje su responsivne te se manje prilagođavaju dječjim potrebama i pokazuju više ljutnje i tuge i manje pozitivnih emocija nego nedepresivne majke. Roditelji koji imaju simptome depresije i izraženi neuroticizam kao crtu ličnosti pokazuju manje prihvaćanja, podrške ili emocija u odnosu s djetetom, a povećana razina somatskih simptoma i neuroticizam povezani su s korištenjem autoritarnog stila roditeljstva i pretjeranom zaštitom djeteta (Kendler, Sham i MacLean, 1997). Spol roditelja također ima važan utjecaj na roditeljsko ponašanje. Mnoga istraživanja pokazuju razlike između očeva i majki u uključenosti u odgoj djece. Pritom istraživanja pokazuju znatno veću uključenost majki nego očeva u odgoj djece, brigu i njegovanje i to bez obzira na obrazovanje majki i zaposlenost izvan kuće (Wood i Repetti, 2004). Istraživanja pokazuju kako su majke više usmjerene na njegovanje djece i različite kućanske poslove (Kendler, Sham i MacLean, 1997), a očevi više na igru i provođenje slobodnog vremena (Collins i Russell, 1991). Pregled većeg broja istraživanja o utjecaju razvojnih iskustava roditelja (van Ijzendoorn, 1995) pokazuje kako su roditelji koji su uspostavili sa svojim roditeljima siguran stil privrženosti osjetljiviji te iskazuju više emocionalne topline, tj. prihvaćanja vlastitog djeteta u usporedbi s roditeljima koji su imali nesiguran stil privrženosti. Unatoč važnosti osobnih karakteristika roditelja u definiranju kvalitete roditeljstva, čemu svjedoče prethodno navedena istraživanja, njima se pridaje relativno malo pažnje u empirijskim istra-

živanjima koja se većim dijelom usmjeravaju na proučavanje posljedica kvalitete roditeljstva za dječji razvoj.

Od *karakteristika djeteta* koje utječu na roditeljstvo, u istraživanjima se najviše proučava utjecaj temperamenta, spola, dobi i sposobnosti djeteta. Temperament je karakteristika za koju se pretpostavlja da manje ili više otežava odgoj te oblikuje količinu i kvalitetu roditeljske brige koju djeca primaju. Istraživanje Teerikangasa, Aronena, Martina i Huttanena (1998) pokazuje kako "teški" temperament ne predstavlja rizičan faktor za dječji razvoj, nego njegova kombinacija s neadekvatnim roditeljskim postupcima. Dosadašnja ispitivanja efekata spola djeteta na roditeljsko ponašanje pokazuju nekonzistentne rezultate. Autorica Keresteš (1999) je u svom istraživanju provedenom u Hrvatskoj utvrdila da očevi i majke više kontroliraju mušku djecu nego žensku, kako psihološki, tako i bihevioralno, te da očevi i majke pokazuju jednaku emocionalnost prema muškoj i ženskoj djeci. Kosterman, Haggerty, Spoth i Redmond (2004) su utvrdili da se majke ponašaju jednako, a očevi drugačije prema djeci različitog spola te stoga navode zaključak da su razlike u socijalizaciji između dječaka i djevojčica upravo posljedica odnosa s ocem, odnosno, ti autori navode kako su interakcije između djeteta i majke češće i više usmjerene podučavanju te da oblici interakcija djeteta s majkom podjednako vrijede i za dječake i za djevojčice. Odnos između djeteta i oca uključuje više zabave, poticanje samostalnosti, rješavanja problema, ali djevojčice, u odnosu na dječake, s ocem imaju manje interakcija i osjećaju se s njima manje bliskima nego s majkom.

Među *kontekstualnim izvorima stresa i podrške za roditeljstvo* Belsky (1984) ističe važnost zaposlenja roditelja. Ograničenje istraživanja o utjecaju zaposlenosti na roditeljstvo je neujednačena klasifikacija zaposlenja. Istraživanja pokazuju da zaposleni roditelji, u usporedbi s nezaposlenim roditeljima, rjeđe razvijaju psihičke probleme poput depresije (Carr, 1999; Hoffman i Youngblade, 1999). Nadalje, istraživanja potvrđuju kako česti konflikti u braku utječu na roditeljske postupke, odnosno roditelji koji svoj bračni odnos procjenjuju lošim i konfliktnim pokazuju u odnosu s djetetom nekonzistenciju u discipliniranju, veći stupanj emocionalne hladnoće i neosjetljivost na djetetove potrebe (Katz i Gottman, 1996). Također postojanje bračnih konflikata je povezano s povećanom roditeljskom psihološkom kontrolom i niskom razinom emocionalne responzivnosti (Cummings, Davies i Campbell, 2000). S druge strane roditelji koji su zadovoljni svojim bračnim odnosom iskazuju više topline, podrške i prihvaćanja u odnosu s djetetom (Kendler, Sham i MacLean, 1997). Ovo istraživanje usmjereno je na ispitivanje *bračnog lokusa kontrole* roditelja, odnosno na vjerovanje kako je kvaliteta bračnog odnosa pod utjecajem eksternalnih ili internalnih faktora. Općenito lokus kontrole podrazumijeva percepciju pojedinca o tome koliko on nadzire ili utječe na različita zbivanja koja imaju utjecaj na njegov život, te se pomoću njega može objasniti ponašanje pojedinca u različitim područjima (Bradbury i Fincham, 1990). Razna istraživanja pokazuju kako bračnu kvalitetu uglavnom određuju interakcije partnera, ali i atribucije koje tim interakcijama bračni partneri pridaju (Obradović i Čudina-Obradović, 2004). Istraživanje Myersa i Bootha (1999) pokazuje kako bračni partneri s visokim in-

ternalnim lokusom kontrole imaju manje bračnih trzavica, sukoba i općenito su zadovoljniji od bračnih partnera s eksternalnim lokusom kontrole. Također autori Bradbury i Fincham (1990) su ustanovili kako atribucije ili objašnjenja supružnika za događaje u braku utječu na bračno zadovoljstvo, te u situacijama kada su bračni partneri zadovoljni svojim odnosom to češće pripisuju internalnim faktorima, a u situacijama kada su nezadovoljni, eksternalnim faktorima.

Sve do 90-ih godina roditeljstvo se uglavnom izjednačavalo s majčinstvom, a suvremeni pristup istraživanja roditeljstva naglašava poseban i specifičan doprinos očinstva. To potvrđuju i istraživanja koja pokazuju kako postoje razlike u interakciji djeteta s majkom i djeteta s ocem te njihov različit utjecaj na dijete (Rohner, 1999). Kada je riječ o roditeljstvu, ono se u literaturi najčešće opisuje pomoću dvije dimenzije: *emocionalnosti* i *kontrole* (Darling i Steinberg, 1993; Martin i Colbert, 1997; Cummings, Davies i Campbell, 2000). Emocionalnost se odnosi na emocije koje roditelj doživljava i pokazuje u svom odnosu s djetetom, te se naziva još i podrškom, toplinom, osjetljivošću, prihvaćanjem ili njegovanjem. U novije se vrijeme ističe važnost razlikovanja dvije vrste kontrole, od kojih se jedna opisuje pozitivnom, a druga negativnom: bihevioralna i psihološka kontrola (Darling i Steinberg, 1993; Cummings, Davies i Campbell, 2000). Te postupke roditelji primjenjuju kako bi modificirali ponašanje i unutrašnja stanja djeteta. Bihevioralna kontrola odnosi se na postavljanje pravila ponašanja i dopuštenih granica. Psihološkom kontrolom roditelji nastoje pratiti djetetove unutarnje doživljaje, emocije i misli i općenito je povezana s lošim razvojnim ishodima kod djece. Roditeljstvo koje se definira specifičnim dimenzijama očituje se u odnosu roditelja i djeteta i utječe na djetetov razvoj. Različita istraživanja pokazuju kako prisutnost previše psihološke kontrole i premalo bihevioralne kontrole predstavlja rizičan čimbenik u dječjem razvoju. Previše psihološke kontrole povezano je s internaliziranim i eksternaliziranim simptomima i lošijim školskim postignućem (Barber, Olsen i Shagle, 1994; Barber, 1996; Gray i Steinberg, 1999; Silk, Morris, Kanaya i Steinberg, 2003; Stolz i Barber, 2005; Macuka, 2007). Nedostatak bihevioralne kontrole je povezan s eksternaliziranim problemima poput impulzivnosti, agresivnosti, delinkvencije i uporabe opojnih sredstava (Barber, Olsen i Shagle, 1994; Barber, 1998; Carr, 1999; Gray i Steinberg, 1999). Emocionalnost kao zasebna dimenzija roditeljstva također ima značajne ishode na dječju prilagodbu. Istraživanja pokazuju kako je neprihvaćanje od roditelja povezano s različitim oblicima agresivnog i ovisničkog ponašanja (Kuterovac-Jagodić i Keresteš, 1997; Vulić-Prtorić, 2002; Glavak, Kuterovac-Jagodić i Sakoman, 2003), depresivnosti i anksioznosti (Vulić-Prtorić, 2002).

Dosadašnja istraživanja u području roditeljstva uglavnom su se usmjeravala na proučavanje posljedica roditeljskih postupaka na dječju prilagodbu, dok se tek manji broj istraživanja bavi razmatranjem odrednica ili determinanti roditeljskog ponašanja, tj. pitanjem što uzrokuje roditeljsko ponašanje ili koji specifični faktori pridonose objašnjenju specifičnih roditeljskih postupaka. U skladu s tom problematikom postavljen je i cilj ovog istraživanja koji se odnosi na provjeru važno-

sti različitih osobnih (psihopatološki simptomi roditelja), kontekstualnih faktora (zadovoljstvo u braku i bračni lokus kontrole, obrazovanje roditelja, radni status) te spola djeteta u determiniranju roditeljskog ponašanja očeva i majki djece rane adolescentne dobi. Također u ovom je radu istaknuta važnost zasebnog promatranja majčina i očeva roditeljskog ponašanja te se stoga i njihove odrednice promatraju nezavisno. Teoretsku okosnicu ovog istraživanja čini integrativni model roditeljstva (Belsky, 1984), iz kojeg je uzeto u obzir nekoliko potencijalno determinirajućih varijabli iz skupine osobnih i kontekstualnih čimbenika za koje se smatra da bi mogle imati ulogu u objašnjenju osnovnih dimenzija roditeljskog ponašanja majki i očeva. Na temelju rezultata navedenih istraživanja pretpostavlja se da će spol djeteta značajno doprinositi roditeljskom ponašanju, ali nekonzistentni rezultati istraživanja ne omogućuju postavljanje jednoznačnih hipoteza. Također, pretpostavlja se da će prisutnost psihopatoloških simptoma kod roditelja biti povezana s većim psihološkim kontroliranjem djece, dok će nezadovoljstvo u braku i eksternalno vjerovanje o kontroli bračnog funkcioniranja, biti povezano s odbacivanjem i psihološkim kontroliranjem djeteta od strane roditelja. I na kraju, očekuje se značajan pozitivan doprinos varijabli socioekonomskog statusa (obrazovanja roditelja i radnog statusa roditelja) na roditeljsko ponašanje.

METODA

Ispitanici

Istraživanje je provedeno na uzorku od 204 roditelja (102 majke i 102 očeva) iz Zadra. Prosječna dob očeva je iznosila 44 godine ($M = 44,26$, $sd = 5,48$), a majki 41 godinu ($M = 41,09$, $sd = 4,73$). Važno je naglasiti da su u ovom istraživanju roditelji procjenjivali svoj odnos prema jednom djetetu koje je također sudjelovalo u istraži-

Tablica 1. Sociodemografska obilježja uzorka roditelja ($N = 102$ majke i $N = 102$ očeva)

Obrazovanje majke	
1- srednjoškolsko obrazovanje	71 (70%)
2 - više i visoko obrazovanje	31 (30%)
Obrazovanje oca	
1- srednjoškolsko obrazovanje	66 (65%)
2 - više i visoko obrazovanje	36 (35%)
Radni status majke	
0 - nezaposlena	26 (25%)
1 - zaposlena	76 (75%)
Radni status oca	
0 - nezaposlen	22 (22%)
1- zaposlen	80 (78%)

vanju, a ne općenito u odnosu s djecom u obitelji. Ukupno su roditelji procjenjivali svoj odnos prema 66 djevojčica i 36 dječaka. U Tablici 1 prikazana je struktura uzorka s obzirom na stupanj obrazovanja i radni status. U ovom uzorku je samo 2% očeva i majki imalo osnovnoškolsko obrazovanje pa su oni, u daljnjim analizama, svrstani u kategoriju roditelja sa srednjoškolskim obrazovanjem.

Mjerni instrumenti

Upitnik za mjerenje roditeljskog ponašanja: CRPBI-57 (Keresteš, 1999)

Dimenzije roditeljstva koje se mjere ovim upitnikom jesu: emocionalnost ili prihvaćanje/odbijanje (ili ljubav-neprijateljstvo), zatim psihološka kontrola/psihološka autonomija (kontrola djetetova ponašanja putem nametanja osjećaja krivnje i/ili anksioznosti, korištenjem dominacije roditelja i drugih oblika roditeljskog ponašanja koji onemogućavaju razvoj djetetove nezavisnosti) i bihevioralna kontrola ili čvrsta/slaba kontrola (koja se odnosi na kontrolu djetetova ponašanja uz pomoć donošenja pravila i postavljanja granica). U okviru ovih triju dimenzija (emocionalnosti te psihološke i bihevioralne kontrole) ovaj upitnik sadrži **9 skala** koje zajedno imaju 57 čestica. Od 9 skala 4 skale čine faktor emocionalnosti ili prihvaćanja/odbijanja (prihvaćanje, usmjerenost na dijete i prihvaćanje individuacije koji čine pozitivan pol ovog faktora, te neprijateljska udaljenost koja čini negativan pol ovog faktora, primjer čestica: *Moj je otac ponosan na ono što činim, Moj otac provodi vrlo malo vremena sa mnom*), 3 skale čine faktor psihološke kontrole/psihološke autonomije (intruzivnost, hostile kontrola i usađivanje anksioznosti, primjer čestica: *Moja majka želi točno znati gdje sam i što radim, Moja majka kaže da ću jednog dana biti kažnjen za svoje loše ponašanje*) i 2 skale predstavljaju faktor bihevioralne kontrole ili čvrste/slabe kontrole (slaba disciplina i ekstremna autonomija, primjer čestica: *Moj otac mi lako oprost kad nešto pogriješim, Moj otac mi dopušta da idem van uvijek kad želim*). Zadatak roditelja je da na skali od 3 stupnja (1- netočno, 2- djelomično točno, 3- potpuno točno) za svaku česticu u upitniku procijeni u kojoj mjeri svaka tvrdnja opisuje njegovo/njezino ponašanje prema djetetu. Rezultat za pojedinu subskalu dobije se zbrajanjem rezultata na pojedinim česticama koje pripadaju određenim subskalama koje se onda dijele ukupnim brojem čestica. Veći rezultat upućuje na veće roditeljsko prihvaćanje djeteta, odnosno bihevioralnu ili psihološku kontrolu. U ovom istraživanju dobiveni su zadovoljavajući koeficijenti unutarnje pouzdanosti tipa Cronbach alpha, za subskalu emocionalnost koja uključuje 29 čestica pouzdanost za majčinu samoprocjenu iznosi 0,77, a očevu samoprocjenu 0,87. Subskala psihološka kontrola uključuje 18 tvrdnji i kod majčine samoprocjene pouzdanost iznosi 0,82, a očeve samoprocjene 0,84. Subskala bihevioralne kontrole uključuje najmanji broj čestica, ukupno 10 čestica, te su i njene pouzdanosti nešto niže: za majčinu samoprocjenu iznosi 0,69, a očevu samoprocjenu 0,66.

Skala bračnog lokusa kontrole - BLK (Macuka, 2006)

Skala bračnog lokusa kontrole (BLK) je adaptirana verzija *The Marital Locus of Control Scale (MLOC)* autora Millera, Lefcourta i Warea (1983) na hrvatskom uzorku. Ovom se skalom procjenjuje nekoliko aspekata bračnog funkcioniranja: seksualno funkcioniranje i afektivno ponašanje, komunikacija među partnerima, zadovoljstvo brakom, kompatibilnost ili usklađenost bračnih partnera, odgoj djece, te ugodna i neugodna iskustva u braku. BLK se sastoji od 34 čestice koje mjere percepciju uzroka bračnog zadovoljstva i sastoji se od indeksa ekternalnosti (primjer čestice: *Uspješan odgoj djeteta rezultat je sretnih okolnosti*) i indeksa internalnosti (primjer čestice: *Ako roditelji savjesno održavaju disciplinu svog djeteta, mogu biti sigurni da će se dijete primjereno ponašati*). Prema dobivenim rezultatima na BLK skali rezultat može upućivati na internalno ili ekternalno vjerovanje o kontroli različitih aspekata bračnog funkcioniranja. Ispitanik procjenjuje svoje slaganje s pojedinom tvrdnjom na skali Likertova tipa od 6 stupnjeva (od 1- u potpunosti se slažem do 6- u potpunosti se ne slažem). Ukupan rezultat na BLK skali računa se posebno za subskalu internalnosti i posebno za subskalu ekternalnosti zbrojem procjena pojedinih čestica, pri čemu niži rezultat upućuje na veću ekternalnost/internalnost u procjeni bračnog zadovoljstva.

Subskala ekternalnosti koja se sastoji od 18 čestica ima zadovoljavajući koeficijent pouzdanosti izražen Cronbach alfa koji iznosi 0,81 kod majki i 0,85 kod očeva, a subskala internalnosti koja se sastoji od 16 čestica ima koeficijent pouzdanosti 0,76 kod majki i 0,85 kod očeva.

Kako bi se provjerilo bračno zadovoljstvo u ovom istraživanju, uzeta je u obzir i gruba procjena bračnog zadovoljstva u obliku jedne tvrdnje: Procijenite svoje zadovoljstvo brakom: *od 1- u potpunosti sam nezadovoljan do 5- u potpunosti sam zadovoljan*.

Kratki inventar simptoma (BSI - Brief Symptom Inventory; Derogatis, 1993)

Kratki inventar simptoma – BSI je upitnik samoiskaza za procjenu psihopatologije i psihološke nelagode odraslih osoba i adolescenata. Ovaj upitnik mjeri trenutni stupanj psihičkih simptoma nelagode izazvane stresnim životnim situacijama i koristi se i u kliničke i u istraživačke svrhe. Upitnik BSI se sastoji od 53 čestice koje mogu uputiti na psihološke simptome psihijatrijskih pacijenata i zdravih osoba iz opće populacije. Procjena se vrši na ljestvici od 5 stupnjeva (0-4) u rasponu od 0 (nimalo) do 4 (vrlo mnogo). BSI upitnik mjeri 9 dimenzija simptoma, a to su: somatizacija, opsesivna kompulzivnost, osjetljivost u međuljudskim odnosima, depresija, anksioznost, neprijateljstvo, fobičnost, paranoidne ideje i psihoticizam. Na osnovi rezultata ispitanika prilikom ispunjavanja upitnika moguće je izračunati posebno rezultate za svih 9 dimenzija koje mjeri ovaj upitnik te dodatna 3 globalna indeksa psihopatologije. Tri globalna indeksa koja se izračunavaju na osnovi dobivenih rezultata jesu: Indeks ukupnih teškoća (GSI), Indeks prisutnih simptoma

nelagode (PSDI) i Ukupni prisutni simptomi (PST). Indeks ukupnih teškoća (GSI) je najosjetljiviji pojedinačni pokazatelj trenutačne razine ili dubine poremećaja. Za potrebe ovog istraživanja uzet je u obzir samo Indeks ukupnih teškoća - GSI kod roditelja koji daje dovoljno podataka o izraženosti simptoma i predstavlja ukupnu mjeru percipirane nelagode koju osoba osjeća, odnosno pokazuje prosječnu nelagodu na sve 53 čestice (primjer čestica: *Osjećaj da drugi ljudi nisu prijateljski naklonjeni ili da Vas ne vole*). Utvrđena je visoka pouzdanost, koeficijent unutarnje konzistencije izražen Cronbach alhom iznosi 0,97 na uzorku majki i uzorku očeva.

Postupak

U istraživanju su sudjelovale obitelji iz Zadra. Preko djece u školi kontaktiralo se roditelje da potpišu pristanak za sudjelovanje u istraživanju. Roditelji koji su dobrovoljno pristali sudjelovati u istraživanju svoje su upitnike ispunjavali kod kuće. Djeca su zamoljena da ispunjene upitnike od roditelja vrate u postavljen sandučić za povrat upitnika u školi.

REZULTATI

U Tablici 2 su prikazani osnovni deskriptivni podaci korištenih mjernih instrumenata na uzorku majki (N = 102) i očeva (N = 102).

T- testovima za nezavisne uzorke provjereni su efekti spola roditelja na ispitivane varijable: dimenzije roditeljskog ponašanja, percepciju uzroka bračnog zado-

Tablica 2. Osnovni deskriptivni podaci korištenih mjernih instrumenata (N=204)

Mjerni instrumenti	br. tvrdnji	raspon rez.	M	sd	α
<i>CRPBI - 57 (subskale) - Upitnik za mjerenje roditeljskog ponašanja</i>					
Emocionalnost – majka	29	1,89-2,86	2,29	0,15	0,77
Psihološka kontrola – majka	18	1,33-2,77	1,97	0,33	0,82
Bihevioralna kontrola – majka	10	1,10-2,70	1,77	0,30	0,69
Emocionalnost – otac	29	1,65-2,72	2,21	0,19	0,87
Psihološka kontrola – otac	18	1,22-2,88	1,94	0,34	0,84
Bihevioralna kontrola – otac	10	1,20-2,80	1,77	0,29	0,66
<i>BLK (subskale) - Skala bračnog lokusa kontrole</i>					
Indeks internalnosti – majka	16	16-68	37,56	10,69	0,76
Indeks eksternalnosti – majka	18	22-108	69,86	16,04	0,81
Indeks internalnosti – otac	16	16-83	40,10	13,05	0,85
Indeks eksternalnosti – otac	18	22-108	72,09	16,40	0,85
<i>BSI - Kratki inventar simptoma</i>					
GSI (Indeks ukupnih teškoća) – majka	53	0-2,77	0,49	0,48	0,97
GSI (Indeks ukupnih teškoća) – otac	53	0-3	0,42	0,51	0,97

Tablica 3. Prikaz razlika na subskalama *Upitnika roditeljskog ponašanja* (CRPBI-57), subskalama skale *Bračnog lokusa kontrole* (BLK) i upitnika *Kratkog inventara simptoma* (BSI) s obzirom na spol roditelja

Skale	Majke (N=102)	Očevi (N=102)	t (1, 202)	p
	M	M		
<i>CRPBI-57 (subskale roditeljskog ponašanja)</i>				
Emocionalnost	2,29	2,21	3,71*	0,00
Psihološka kontrola	1,97	1,94	0,55	0,58
Bihevioralna kontrola	1,77	1,77	0,11	0,91
<i>BLK (subskale bračnog lokusa kontrole)</i>				
Indeks internalnosti	37,56	40,10	-1,49	0,14
Indeks eksternalnosti	69,86	72,09	-0,98	0,33
<i>Opće zadovoljstvo brakom</i>				
Zadovoljstvo brakom	4,25	4,37	-1,23	0,22
<i>BSI - Kratki inventar simptoma</i>				
GSI (Indeks ukupnih teškoća)	0,49	0,42	1,11	0,27

voljstva, grubu procjenu bračnog zadovoljstva te procjenu zastupljenosti psihopatoloških simptoma izraženu indeksom ukupnih teškoća (GSI).

Na osnovi rezultata t-testova prikazanih u Tablici 3 utvrđene su razlike između očeva i majki jedino na dimenziji roditeljskog ponašanja – emocionalnosti, pri čemu majke procjenjuju da prema svojoj djeci pokazuju nešto veću razinu emocionalnosti u odnosu na očeve. Kako je glavni cilj ovog istraživanja bio utvrditi zasebne doprinose spola djeteta te nekih osobnih (psihopatološki simptomi roditelja) i kontekstualnih faktora (zadovoljstvo u braku i bračni lokus kontrole, obrazovanje roditelja i radni status) u objašnjenju roditeljskog ponašanja (emocionalnost, psihološka i bihevioralna kontrola) zasebno majki i očeva, provedene su hijerarhijske regresijske analize prema kojima određen broj prediktora u analizu ulazi kumulativno. Provedeno je 6 hijerarhijskih regresijskih analiza u kojima su kriterijske varijable bile 3 dimenzije roditeljskog ponašanja (emocionalnost, bihevioralna i psihološka kontrola) zasebno za majke i za očeve. Pri tome je u prvom bloku analize unesena varijabla spola djeteta (karakteristika djeteta), u drugom varijabla prisutnosti psihopatoloških simptoma (osobna karakteristika roditelja), a u trećem bloku zadovoljstvo u braku, interni i eksterni lokus bračne kontrole, obrazovanje roditelja te radni status (kontekstualni faktori). Ovakav slijed varijabli omogućava kao prvo utvrđivanje nezavisnog doprinosa pojedinih skupina – blokova prediktora u objašnjenju varijance kriterijske varijable nakon što je kontroliran doprinos prethodno navedenih blokova prediktora. Na taj način moguće je utvrditi nezavisan doprinos osobnih karakteristika roditelja u objašnjenju varijance pojedinih dimenzija roditeljskog ponašanja nakon što se kontrolira utjecaj doprinosa spola djeteta. Također, ova analiza omogućuje utvrđivanje doprinosa kontekstualnih faktora u objašnjenju roditeljskog ponašanja, pored doprinosa spola djeteta i osobnih karakteristika roditelja.

Tablica 4. Rezultati hijerarhijske regresijske analize s kriterijskom varijablom Emocionalnost otac (N=102) i Emocionalnost majka (N=102)

Prediktori	Emocionalnost - otac			Emocionalnost - majka		
	Beta	ΔR^2	R^2	Beta	ΔR^2	R^2
<i>1. individualne karakteristike djeteta</i>						
Spol djeteta	-0,20*		0,04	0,00		0,00
<i>2. individualne karakteristike roditelja (osobne determinante roditeljstva)</i>						
Psihopatološki simptomi (indeks ukupnih teškoća –GSI)	-0,18	0,029	0,07	-0,02	0,000	0,00
<i>3. kontekstualne determinante roditeljstva</i>						
Internalni bračni lokus kontrole	-0,41**			-0,28**		
Eksternalni bračni lokus kontrole	-0,02	0,165*	0,23	-0,20	0,139**	0,14
Zadovoljstvo u braku	-0,09			0,14		
Obrazovanje	0,03			-0,14		
Radni status	-0,17			0,07		

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Napomena: ΔR^2 = doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenju varijanci
 R^2 = ukupni doprinos prediktora objašnjenju varijanci

U prvom koraku hijerarhijske regresijske analize provedene na uzorku očeva (Tablica 4) utvrđen je značajan doprinos spola djece ($\beta = -0,20$, $p < 0,05$) u objašnjenju njegove emocionalnosti, a dobiveni rezultat pokazuje kako očevi iskazuju veći stupanj emocionalnosti prema svojim sinovima nego prema kćerima. U drugom bloku, varijabla psihopatoloških simptoma ne doprinosi značajno objašnjenju varijance emocionalnosti očeva. Nakon uvođenja kontekstualnih varijabli u trećem koraku analize, dolazi do značajne promjene u objašnjenju varijance emocionalnosti ($\Delta R^2 = 0,165$). Pri tome je internalni bračni lokus kontrole jedini značajan prediktor za emocionalnost očeva ($\beta = -0,41$, $p < 0,01$). S obzirom na to da je internalnost na skali Bračnog lokusa kontrole – BLK (Macuka, 2006) veća što je rezultat niži, dobiveni rezultat pokazuje da očevi koji vjeruju da internalni faktori doprinose njihovu bračnom zadovoljstvu više prihvaćaju svoju djecu i pružaju im više emocionalne topline i podrške. Ovim skupom prediktorskih varijabli moguće je objasniti 23% varijance emocionalnosti očeva.

Ista hijerarhijska regresijska analiza provedena je i na uzorku majki (Tablica 4). Tek uvođenjem kontekstualnih varijabli u trećem koraku analize, dolazi do značajne promjene u objašnjenju varijance emocionalnosti majke ($\Delta R^2 = 0,139$). Pritom jedino prediktor internalnog bračnog lokusa kontrole značajno doprinosi objašnjenju varijance majčine emocionalnosti ($\beta = -0,28$, $p < 0,01$). Majke koje vjeruju da internalni faktori doprinose njihovu bračnom zadovoljstvu također više prihvaćaju svoju djecu i pružaju im više emocionalne topline i podrške. Ovim skupom prediktorskih varijabli moguće je objasniti 14% varijance emocionalnosti majki.

Tablica 5. Rezultati hijerarhijske regresijske analize s kriterijskom varijablom Psihološka kontrola otac (N=102) i Psihološka kontrola majka (N=102)

Prediktori	Psihološka kontrola - otac			Psihološka kontrola - majka		
	Beta	ΔR^2	R^2	Beta	ΔR^2	R^2
<i>1. individualne karakteristike djeteta</i>						
Spol djeteta	-0,25**		0,06	-0,22*		0,05
<i>2. individualne karakteristike roditelja (osobne determinante roditeljstva)</i>						
Psihopatološki simptomi (indeks ukupnih teškoća –GSI)	-0,054	0,003	0,06	-0,23**	0,054**	0,10
<i>3. kontekstualne determinante roditeljstva</i>						
Internalni bračni lokus kontrole	-0,32**			-0,12		
Eksternalni bračni lokus kontrole	-0,21*	0,136**	0,20	-0,24*	0,071	0,17
Zadovoljstvo u braku	-0,08			0,02		
Obrazovanje	-0,06			-0,08		
Radni status	-0,04			-0,01		

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$ Napomena: ΔR^2 = doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenju varijanci
 R^2 = ukupni doprinos prediktora objašnjenju varijanci

U Tablici 5 rezultati hijerarhijske regresijske analize s kriterijskom varijablom psihološke kontrole na uzorku očeva, pokazuju značajan doprinos spola djeteta ($\beta = -0,25$, $p < 0,01$), što znači da očevi u većoj mjeri psihološki kontroliraju svoje sinove nego kćeri. Psihopatološki simptomi uvedeni u drugom koraku analize, ne doprinose značajno objašnjenju očeve psihološke kontrole, dok su od kontekstualnih determinantni roditeljstva (3. korak) utvrđeni značajni prediktori internalnog ($\beta = -0,32$, $p < 0,01$) i eksternalnog bračnog lokusa kontrole ($\beta = -0,21$, $p < 0,05$). Očevi koji više vjeruju kako internalni i eksternalni faktori doprinose njihovu bračnom zadovoljstvu, više psihološki kontroliraju svoju djecu. Kontekstualne determinante roditeljstva značajno povećavaju proporciju objašnjene varijance psihološke kontrole očeva ($\Delta R^2 = 0,136$) nakon kontrole doprinosa spola djeteta i očevih psihopatoloških simptoma. Ovim skupom prediktorskih varijabli moguće je objasniti 20% varijance psihološke kontrole očeva.

Provedena je hijerarhijska regresijska analiza s kriterijskom varijablom psihološke kontrole i na uzorku majki (Tablica 5). Spol djeteta (uveden u 1. koraku) doprinosi objašnjenju majčine psihološke kontrole djeteta ($\beta = -0,22$, $p < 0,05$), što znači da majke u većoj mjeri psihološki kontroliraju svoje sinove nego kćeri. Uvođenjem varijable psihopatoloških simptoma u 2. koraku, došlo je do značajne promjene u postotku objašnjenje varijance psihološke kontrole majke ($\Delta R^2 = 0,054$). Naime, ova varijabla značajno doprinosi objašnjenju majčine psihološke kontrole ($\beta = -0,23$, $p < 0,01$), što znači da majke koje imaju veći broj izraženih psihopatoloških simptoma više psihološki kontroliraju svoju djecu. Od kontekstualnih deter-

Tablica 6. Rezultati hijerarhijske regresijske analize s kriterijskom varijablom Bihevioralna kontrola otac (N = 102) i Bihevioralna kontrola majka (N = 102)

Prediktori	Bihevioralna kontrola - otac			Bihevioralna kontrola - majka		
	Beta	ΔR^2	R^2	Beta	ΔR^2	R^2
<i>1. individualne karakteristike djeteta</i>						
Spol djeteta	0,08		0,01	0,00		0,00
<i>2. individualne karakteristike roditelja (osobne determinante roditeljstva)</i>						
Psihopatološki simptomi (indeks ukupnih teškoća –GSI)	0,19	0,032	0,04	0,05	0,003	0,00
<i>3. kontekstualne determinante roditeljstva</i>						
Internalni bračni lokus kontrole	0,08			0,03		
Eksternalni bračni lokus kontrole	-0,16	0,032	0,07	-0,27*	0,099	0,10
Zadovoljstvo u braku	0,09			0,11		
Obrazovanje	-0,03			0,14		
Radni status	-0,04			-0,16		

* $p < 0,05$

Napomena: ΔR^2 = doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenjivosti varijanci
 R^2 = ukupni doprinos prediktora objašnjenjivosti varijanci

minantni roditeljstva (3. korak) utvrđen je jedino značajan doprinos eksternalnog bračnog lokusa kontrole ($\beta = -0,24$, $p < 0,05$). Majke koje smatraju kako eksternalni faktori doprinose njihovu bračnom zadovoljstvu, više psihološki kontroliraju svoju djecu. Ovim skupom prediktorskih varijabli moguće je objasniti 17% varijance psihološke kontrole majki.

Bihevioralna kontrola kao zasebna dimenzija roditeljskog ponašanja također je analizirana putem hijerarhijske regresijske analize. Kao što je vidljivo iz Tablice 6, analizirane prediktorske varijable nisu značajno doprinijele objašnjenju očeve bihevioralne kontrole. Ovim skupom prediktorskih varijabli moguće je objasniti 7% varijance bihevioralne kontrole očeva. Na uzorku majki (Tablica 6), jedino je eksternalni bračni lokus kontrole, uveden u 3. koraku, značajno objasnio varijancu bihevioralne kontrole majke ($\beta = -0,27$, $p < 0,05$). Majke koje više vjeruju kako su eksternalni faktori važni za zadovoljstvo brakom, više bihevioralno kontroliraju svoju djecu. Zadani skup prediktorskih varijabli objašnjava 10% varijance majčine bihevioralne kontrole.

RASPRAVA

Cilj ovog istraživanja je bio provjeriti neke osobne i kontekstualne odrednice roditeljskog ponašanja očeva i majki djece rane adolescentne dobi. Najprije su provjereni efekti spola roditelja na ispitivane varijable te je utvrđena razlika između očeva i majki jedino u dimenziji roditeljskog ponašanja – emocionalnosti, pri čemu majke

procjenjuju da prema svojoj djeci pokazuju višu razinu emocionalnosti u odnosu na očeve. Općenito, emocionalnost u odnosu dijete – roditelj se očituje kroz prihvaćanje, pružanje podrške, pokazivanje topline i pozitivnih emocija, a u ovom istraživanju pokazalo se kako majke više koriste različite oblike emocionalnog izražavanja prema djeci u odnosu na očeve. I druga istraživanja navode veću uključenost majki u odgoj djece u odnose na očeve, pogotovo kad je riječ o njegovanju, brizi, toplini i potpori (Kendler, Sham i MacLean, 1997; Wood i Repetti, 2004). I majčino i očevo roditeljsko ponašanje pridonosi dječjem razvoju, a istraživanje autorice Vulić-Prtorić (2002) potvrđuje važnost emocionalnosti kao zasebne dimenzije roditeljskog ponašanja u psihosocijalnoj prilagodbi djece. Različiti aspekti internaliziranih (depresivnost, anksioznost, somatizacija) i eksternaliziranih (agresivnost) problema pokazali su se naj snažnije povezani s dimenzijom emocionalnosti, točnije percepcijom odbacivanja od strane oca i majke.

Za procjenu doprinosa osobnih i kontekstualnih odrednica roditeljskog ponašanja majki i očeva korištena je hijerarhijska regresijska analiza. Provjerio se nezavisan doprinos pojedinih skupina varijabli u objašnjenju zasebnih dimenzija roditeljskog ponašanja (emocionalnosti, psihološke i bihevioralne kontrole) majki i očeva: spola djeteta (karakteristika djeteta), izraženosti psihopatoloških simptoma (karakteristika roditelja) te bračnog lokusa kontrole, zadovoljstva u braku, stupnja obrazovanja i radnog statusa roditelja (kontekstualne odrednice roditeljstva).

Za dimenziju *emocionalnost* kod očeva utvrđen je značajan doprinos spola djeteta i internalnog bračnog lokusa kontrole. Očevi iskazuju veći stupanj emocionalnosti prema svojim sinovima u odnosu na kćeri, odnosno poklanjaju im više pažnje, više se brinu, uživaju u zajedničkim aktivnostima sa sinovima te više slobodnog vremena provode s njima nego s kćerima. Različita istraživanja pokazuju kako je spol djeteta važna odrednica roditeljskog ponašanja jer se majke i očevi uglavnom različito odnose prema djeci različitog spola. Istraživanje provedeno u Hrvatskoj (Keresteš, 2002) pokazuje kako očevi i majke više kontroliraju mušku djecu nego žensku, i psihološki i bihevioralno, ali za razliku od podataka dobivenih u ovom istraživanju pokazuju jednako prihvaćanje muške i ženske djece. Kada je riječ o dječjoj percepciji roditeljskog ponašanja, istraživanja također pokazuju razlike u procjenama ponašanja roditelja prema djeci različitog spola u dimenzijama psihološke i bihevioralne kontrole, ali ne i emocionalnosti. Odnosno, autorica Macuka (2007) je u svom istraživanju utvrdila kako se dječaci i djevojčice ne razlikuju u procjenama emocionalnosti očeva i majki, ali razlike postoje u procjenama psihološke i bihevioralne kontrole (dječaci doživljavaju više psihološke kontrole od oca i majke u odnosu na djevojčice, a s druge strane djevojčice doživljavaju više bihevioralne kontrole od oca i majke u odnosu na dječake). U ovom je istraživanju utvrđeno kako majke više koriste različite aspekte emocionalnog izražavanja u odnosu s djecom, ali kad je riječ o spolu djeteta, očevi pridaju više emocionalne pažnje sinovima nego kćerima. Može se pretpostaviti da je to odraz još uvijek tradicionalnog shvaćanja roditeljstva u nas prema kojem kada je riječ o emocionalnosti, majke

još uvijek imaju veću ulogu u toj domeni, a očevi pritom više preferiraju bliskost sa sinovima nego kćerima. Od kontekstualnih determinanti roditeljstva u predikciji emocionalnosti kao zasebnoj dimenziji roditeljskog ponašanja očeva i majki jedino varijabla internalnog bračnog lokusa kontrole značajno doprinosi objašnjenju dimenzije emocionalnosti. Utvrđeno je kako očevi i majke koji više vjeruju da internalni faktori doprinose njihovu bračnom zadovoljstvu više prihvaćaju djecu i pružaju im više podrške. Ovaj podatak nam govori kako su internalne atribucije za događaje u braku prediktive za emocionalnu dostupnost roditelja djetetu. Istraživanja o atribucijama u bračnom odnosu pokazuju kako atribucije bračnih partnera za događaje u braku imaju utjecaj i na zadovoljstvo brakom (Myers i Booth, 1999; Camp i Ganong, 1997; Bradbury i Finchman, 1990), odnosno u situacijama kada su bračni partneri zadovoljni odnosom to češće pripisuju internalnim faktorima, a u situacijama kada su nezadovoljni, eksternalnim faktorima. Bračno zadovoljstvo se pokazalo prediktivnim u istraživanjima o kvaliteti privrženosti djeteta s roditeljem (Cummings, Davies i Campbell, 2000), te autor Belsky (1984) navodi kako je bračna kvaliteta jedan od najkonzistentnijih snažnih prediktora očeve uključenosti u odgoj (Belsky, 1984). S druge strane, nezadovoljstvo brakom i bračni konflikti nepovoljno djeluju na roditeljsko ponašanje. Istraživanje Erela i Burmana (1995) pokazuje da roditelji koji procjenjuju svoj brak izrazito konfliktnim, češće koriste nekonzistentne strategije discipliniranja djece, izražavaju više neprijateljstva, emocionalno su udaljeniji i neosjetljivi na potrebe djece, u odnosu na roditelje koji ne doživljavaju svoj brak konfliktnim. Zaključno, dobiveni podaci pokazuju kako je spol djeteta važna odrednica očevog emocionalnog odnosa s djecom, a internalni bračni lokus kontrole pokazao se značajnom pozitivnom odrednicom i očeva i majčina emocionalnog odnosa s djecom.

Hijerarhijska regresijska analiza za dimenziju *psihološka kontrola* kod očeva pokazuje značajan doprinos varijabli spola djeteta, internalnog i eksternalnog bračnog lokusa kontrole, a kod majki je utvrđen značajan doprinos spola djeteta, izraženosti psihopatoloških simptoma te eksternalnog bračnog lokusa kontrole. Dobiveni rezultati pokazuju kako očevi u većoj mjeri psihološki kontroliraju svoje sinove nego kćeri, te kako očevi koji više vjeruju kako internalni i eksternalni faktori doprinose njihovu bračnom zadovoljstvu, više psihološki kontroliraju svoju djecu. I kod majki se pokazalo da one više psihološki kontroliraju sinove nego kćeri, te da one majke koje imaju više izraženih psihopatoloških simptoma više psihološki kontroliraju svoju djecu. Također majke koje smatraju kako eksternalni faktori doprinose njihovu bračnom zadovoljstvu, više psihološki kontroliraju svoju djecu. Općenito, psihološka kontrola djetetova ponašanja od strane roditelja uključuje prisiljavanje, umanjivanje važnosti samostalnog donošenja odluka i emocionalno manipuliranje djetetom. Istraživanja pokazuju kako je ona najznačajniji prediktor različitih dječjih problema prilagodbe (Barber, 1996; Pettit, Laird, Dodge, Bates i Criss, 2001; Macuka, 2007). Od kontekstualnih odrednica roditeljstva na uzorku očeva varijable bračnog lokusa kontrole pokazuju kontradiktorne zaključke, odnosno i eksternalni i internalni lokus kontrole doprinosi korištenju povećanog psihološkog nadzora djeteta.

Na uzorku majki utvrđeni su negativni efekti pripisivanja eksternalnih atribucija događajima u braku na odnos s djecom. Preciznije te majke više psihološki kontroliraju svoju djecu. U uzorku majki izraženost psihopatoloških simptoma pokazala se prediktivnom za veće psihološko kontroliranje djetetova ponašanja. Istraživanja potvrđuju kako je postojanje psihopatoloških simptoma roditelja potencijalni rizični čimbenik za upotrebu neadekvatnih roditeljskih postupaka, poput povećanog psihološkog nadzora djeteta (Belsky, 1984; Zaenah, Boris i Larrieu, 1997).

Hijerarhijska regresijska analiza za dimenziju *biheviornalna kontrola* ne pokazuje značajan doprinos osobnih i kontekstualnih varijabli na uzorku očeva, a na uzorku majki je utvrđen jedino doprinos kontekstualne varijable – eksternalnog bračnog lokusa kontrole. Majke koje više vjeruju kako su eksternalni faktori važni u definiranju bračnog zadovoljstva, više biheviornalno kontroliraju svoju djecu. Biheviornalnu kontrolu roditelji koriste da bi regulirali djetetove nepoželjne oblike ponašanja. Istraživanja upućuju na važnost korištenja biheviornalne kontrole djetetova ponašanja za prevenciju eksternaliziranih problema kod djece, jer se pokazalo da manjak biheviornalne kontrole pogoduje razvoju agresivnog i delinkventnog ponašanja kod djece (Patterson, 1982; Barber, Olsen i Shagle, 1994; Barber, 1996; Macuka, 2007). Eksternalni bračni lokus kontrole je u uzorku majki prediktivan za obje vrste kontrole djeteta: pozitivne (biheviornalne) i negativne (psihološke) te ne potvrđuje postavljenu hipotezu ovog istraživanja kako će eksternalno vjerovanje o kontroli bračnog funkcioniranja biti povezano samo s psihološkim kontroliranjem djeteta. Bračni lokus kontrole nije, sukladno postavljenim hipotezama ovog istraživanja, pokazao jednoznačne rezultate te dobiveni rezultati ne omogućuju donošenje razumljivih jednoznačnih zaključaka o utjecaju bračnog lokusa kontrole na roditeljsko ponašanje. Vjerojatno bi bolja operacionalizacija varijabli koje se odnose na bračni odnos u budućim istraživanjima pridonijela jasnijoj interpretaciji rezultata.

Dobivena prediktivnost osobnih i kontekstualnih odrednica u objašnjenju zasebnih dimenzija roditeljskog ponašanja majki i očeva pokazuje važnost spola djeteta i bračnog lokusa kontrole u objašnjenju očeva roditeljskog ponašanja, te spola djeteta, bračnog lokusa kontrole i izraženosti psihopatoloških simptoma u predikciji majčina roditeljskog ponašanja. Objašnjeni postoci varijance roditeljskog ponašanja kada se uzmu u obzir svi osobni i kontekstualni faktori te spol djeteta kreću se u rasponu od 7 do 23% za roditeljsko ponašanje očeva, te od 10 do 17% za roditeljsko ponašanje majki. U ovom istraživanju nisu se pokazale prediktivne za roditeljsko ponašanje majki i očeva varijable socioekonomskog statusa (obrazovanje roditelja, radni status) usprkos postavljenim hipotezama o njihovu pozitivnom utjecaju. Treba napomenuti da je većina roditelja koja je sudjelovala u istraživanju srednjoškolskog obrazovanja (ukupno 65% očeva i 71% majki) i u radnom odnosu (80% očeva i 76% majki). Veći uzorak roditelja s relativno podjednakim brojem roditelja različitog stupnja obrazovanja možda bi dao jasniju sliku utjecaja obrazovanja na roditeljsko ponašanje. Kada je riječ o radnom statusu, možda bi stavovi koje roditelji imaju o vlastitom zaposlenju, tj. procjene zadovoljstva vlastitim poslom ili procjene stre-

snosti radnih zadataka imale veću prediktivnu vrijednost za roditeljske postupke od samog podatka o zaposlenosti ili nezaposlenosti roditelja.

Istraživanje roditeljstva predstavlja jako složeno područje jer odnos roditelja i djeteta karakterizira dinamičnost i višestruka determiniranost te recipročnost. Rezultati ovog istraživanja djelomično rasvjetljavaju složenu sliku determinanti roditeljstva i zasigurno je potrebna daljnja provjera postojećih integrativnih teorijskih modela (Belsky, 1984; Martin i Colbert, 1997; van Bakel i Riksen-Waldraven, 2002) koji među različitim determinantama roditeljskog ponašanja (a koje nisu provjeravane u ovom istraživanju), navode i razvojnu povijest roditelja, njihovo znanje o dječjem razvoju, znanje o utjecaju roditeljskih postupaka na dječji razvoj, prilagodbu na djetetove razvojne promjene te značajke djeteta (temperament, dob, sposobnosti). Korisnost ovakvih istraživanja je u otkrivanju nekih varijabli koje znatno utječu na odnos roditelja i djeteta, a mogu ostati nezamijećene u jednostavnijim nacrtima istraživanja koja mjere samo roditeljsko ponašanje i ishode, tj. posljedice roditeljskog ponašanja za dječji razvoj. Treba još naglasiti da je uzorak roditelja koji su sudjelovali u ovom istraživanju selekcioniran, u smislu onih roditelja koji su željeli sudjelovati u istraživanju. To je još jedan metodološki nedostatak istraživanja u području roditeljstva koji je jako teško zaobići. Međutim, dobiveni rezultati mogu biti korisne smjernice za daljnja istraživanja u ovom području jer pokazuju kako je važno promatrati i utjecaje na roditeljsko ponašanje, a ne samo posljedice roditeljskog ponašanja za dječji razvoj kako bi odnos roditelja i djeteta bio jasniji.

LITERATURA

- Barber, B.K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development*, 67, 3296-3319.
- Barber, B.K. (1998). Interparental conflict styles and youth problem behaviors: A two-sample replication study. *Journal of Marriage and the Family*, 60, 119-132.
- Barber, B.K., Olsen, J.E., Shagle, S.C. (1994). Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalized and externalized behaviors. *Child Development*, 65, 1120-1136.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83-96.
- Bradbury, T.N., Fincham, F.D. (1990). Attributions in marriage: Review and critique. *Psychological Bulletin*, 107, 3-33.
- Bronfenbrenner, U. (1979). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32, 513-531.
- Camp, P.L.; Ganong, L.H. (1997). Locus of control and marital satisfaction in long-term marriages. *Families in Society, The Journal of Contemporary Human Services*, 78, 624-631.
- Carr, A. (1999). *Child and Adolescent Clinical Psychology, a Contextual Approach*. Routledge, London and New York.

- Collins, W.A., Russell, G. (1991). Mother-child and father-child relationships in middle childhood and adolescence: A development analysis. *Developmental Review, 11*, 99-136.
- Cummings, E.M., Davies, P.T., Campbell, S.B. (2000). *Developmental Psychopathology and Family Process, Theory, Research and Clinical Implications*. New York, London: The Guilford Press.
- Darling, N., Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin, 113*, 487-496.
- Derogatis, L.R. (1993). *Brief Symptom Inventory (BSI) - Administration, scoring and procedures manual*, Minneapolis: NCS Pearson, Inc.
- Erel, O., Burman, B. (1995.). Interrelation of marital relations and parent-child relations: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin, 118*, 108-132.
- Glavak, R., Kuterovac Jagodić, G., Sakoman, S. (2003). Perceived parental acceptance-rejection, family-related factors and socio-economic status of families of adolescent heroin addicts. *Croatian Medical Journal, 44*, 199-206.
- Gray, M.R., Steinberg, L. (1999). Unpacking authoritative parenting: Reassessing a multi-dimensional construct. *Journal of Marriage and the Family, 61*, 574-587.
- Hoffman, L.W., Youngblade, L.M. (1999). *Mother at work: Effects on children's well-being*. New York: Cambridge University Press.
- Katz, L.F., Gottman, J.M. (1996). Spillover effects of marital conflict: In search of parenting and coparenting mechanisms. *New Directions in Child Development, 74*, 57-76.
- Kendler, K.S., Sham, P.C., MacLean, C.J. (1997). The determinants of parenting: an epidemiological, multi-informant, retrospective study. *Psychological Medicine, 27*, 549-563.
- Keresteš, G. (1999). *Agresivno i prosocijalno ponašanje školske djece u kontekstu ratnih zbivanja: provjera posredujućeg utjecaja roditeljskog ponašanja*. Doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet.
- Keresteš, G. (2002). *Dječje agresivno i prosocijalno ponašanje u kontekstu rata*. Naklada Slap: Jastrebarsko.
- Kosterman, R., Haggerty, K.P., Spoth, R., Redmond, C. (2004). Unique influence of mothers and fathers on their children's antisocial behavior. *Journal of Marriage and Family, 66*, 762-778.
- Kuterovac-Jagodić, G., Keresteš, G. (1997). Perception of parental acceptance-rejection and some personality variables in young adults. *Društvena istraživanja, 6*, 477-491.
- Macuka, I. (2006). Skala bračnog lokusa kontrole. U: Čubela-Adorić i sur. (ur.). *Zbirka psiholoških skala i upitnika, 3*, (str. 7-14), Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Macuka, I. (2007). *Uloga determinanti roditeljskog ponašanja u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema u djece*. Magistarski rad, Zagreb: Filozofski fakultet.
- Martin, C.A., Colbert, K.K. (1997). *Parenting – A Life Span Perspective*. New York: McGraw-Hill.
- Miller, P.C., Lefcourt, H.M., Ware, E.E. (1983). The construction and development of the Miller Marital Locus of Control Scale. *Canadian Journal of Behavioural Science, 15*, 266-279.
- Myers, S.M., Booth, A. (1999). Marital strains and marital quality: The role of high and low locus of control. *Journal of Marriage and the Family, 61*, 423-436.

- Obradović, J., Čudina-Obradović, M. (2004). Bračna kvaliteta i bračno okruženje. U: Kaliterna, Šakić (ur.). *Hrvatsko društvo danas: Psihosocijalni procesi*, 35-57.
- Patterson, G.R. (1982). *Coercive Family Process*. Eugene: Castalia.
- Pettit, G.S., Laird, R.D., Dodge, K.A., Bates, J.E., Criss, M.M. (2001). Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence. *Child Development*, 72, 583-598.
- Rohner, R.P. (1999). Acceptance and rejection. U Levinson D., Ponzetti J., Jorgensen P. (eds.), *Encyclopedia of Human Emotions*, 1, 6-14, New York: Macmillian Reference.
- Silk, J.S., Morris, A.S., Kanaya, T., Steinberg, L. (2003). Psychological control and autonomy granting: Opposite ends of a continuum or distinct constructs? *Journal of Research on Adolescence*, 13, 113-128.
- Stolz, H.E., Barber, B.K. (2005). Toward disentangling fathering and mothering: An assessment of relative importance. *Journal of Marriage and Family*, 67, 1076-1092.
- Teerikangas, O.M., Aronen, E.T., Martin, R.P., Huttunen, A.O. (1998). Effects of infant temperament and early intervention on the psychiatric symptoms of adolescents. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 37, 1070-1076.
- van Bakel, H.J.A., Riksen-Waldraven, J.M. (2002). Parenting and development of one-year-olds: Links with parental, contextual and child characteristics. *Child Development*, 73, 256-273.
- van Ijzendoorn, M.H. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness, and infant attachment: A meta-analysis on the predictive validity of the Adult Attachment Interview. *Psychological Bulletin*, 117, 387-403.
- Vulić-Prtorić, A. (2002). Obiteljske interakcije i psihopatološki simptomi u djece i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 5, 31-51.
- Wood, J.J., Repetti, R. (2004). What gets dad involved? A longitudinal study of change in parental caregiving involvement. *Journal of Family Psychology*, 18, 237-249.
- Zaenah, C.H., Boris, N.W., Larrieu, J.A. (1997). Infant development and developmental risk: A review of the past 10 years. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, 165-178.

PERSONAL AND CONTEXTUAL DETERMINANTS OF PARENTING

Summary

Although research of parenting shows that parental behaviour affects children's development, very few investigations have examined what determines the parental behaviour of mothers and fathers. This study examines the contribution of some personal (parental psychopathological symptoms), gender of the child (child characteristics) and contextual determinants of parental behaviour of both mothers and fathers (marital locus of control, marriage satisfaction, education level and employment status

of parents) in explaining some specific dimensions of parental behaviour (e.g. emotionality, psychological control and behavioural control). The investigation included 204 parents (102 mothers and 102 fathers). The results of this study showed the importance of the child's gender and marital locus of control in explaining father's parental behaviour and child's gender, marital locus of control and psychopathological symptoms in explaining the mother's parental behaviour.

Key words: personal and contextual determinants of parenting, dimensions of parenting (emotionality, psychological and behaviour control), parents.

Primljeno: 02. 03. 2010.